

Короткий інформаційний документ

Квітень 2017

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕЗАКОННИХ ПОТОКІВ ЗБРОЇ

Україна

Антон Мартинюк

Відомості про авторів

Редактор: Алекс Поттер
(alex.potter@mweb.co.za)

Коректор: Стефані Хайтсон
(readstephanie@ymail.com)

Дизайн і верстка: Рік Джонс
(rick@studioexile.com)

Дата перекладу: березень 2017 р.

Про автора

Антон Мартинюк – міжнародний консультант із більш ніж 18-річним досвідом роботи на державній службі. Спеціалізується на розробці міжнародно-правових актів для всесвітніх організацій (Організація з безпеки та співробітництва в Європі/ОБСЄ, ООН), багатосторонніх переговорах і консультаціях із питань міжнародної безпеки, контролю над озброєннями та нерозповсюдження зброї. Брав участь у створенні й зміцненні механізмів реалізації проектів ОБСЄ, а також нарощуванні потенціалу цієї організації у сфері звичайних озброєнь і боєприпасів, зокрема розробці та втіленні понад 40 проектів допомоги в 17 державах-учасниках ОБСЄ. Провів більше 30 місій із технічної оцінки та допомоги в цілях розвитку, пов'язаних зі стрілецькою зброєю, легкими озброєннями та звичайними боєприпасами, а також очолював понад 20 таких місій.

Висловлення вдячності

Видання цього короткого інформаційного документа стало можливим завдяки підтримці Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

Автор висловлює подяку Ніколасу Флоркіну, Метту Джонсону, Олівії Денонвіль, Джеффу Брему, Олені Шумській, Полу Голтому та Аарону Карпу (усі з організації Small Arms Survey); Діману Дімову (ОБСЄ); Георгію Учайкіну (Українська асоціація власників зброї), а також співробітникам Національної поліції та Служби безпеки України, які зробили свій цінний внесок у підготовку цього документа.

Підпис:

Конфіскована зброя у відділі поліції в Слов'янську,
Донецька область, Україна (червень 2016 р.).
Джерело: Гліб Гаранич/Reuters

Federal Foreign Office

Огляд

У цьому інформаційному документі наведено результати дослідження незаконних потоків зброї в Україні в контексті Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР). Зокрема, ЦСР 16 (завдання 16.4) закликає держави значно зменшити незаконні потоки зброї. У результаті проведеного дослідження виявлено, що в незаконному обігу в Україні перебуває значна кількість зброї. Ця ситуація ускладнюється рядом факторів, зокрема значним обсягом зброї, що залишилася в країні після розпаду Радянського Союзу, вибухом конфлікту на сході України 2014 року (і, як наслідок, розграбуванням державних запасів), а також припливом зброї через неконтрольовані ділянки кордону. Головні проблеми пов'язані з недоліками правової системи, яка регулює володіння та користування стрілецькою зброєю, а також відсутністю центрального реєстру вогнепальної зброї, що вкрай ускладнює оцінювання незаконних потоків. Хоча доступні певні дані про вилучення зброї, вони недостатні для вимірювання успіхів у досягненні завдання 16.4. З огляду на це в документі розглядаються додаткові показники, корисні для відстеження незаконних потоків, насамперед відомості про випадки насильства із застосуванням вогнепальної зброї.

Основні результати дослідження

- Цивільні особи в Україні володіють великою кількістю незареєстрованої стрілецької зброї. Конфлікт на сході посприяв значним втратам національних запасів і їх незаконному перепродажу, що призвело до розповсюдження ширшого спектра видів зброї.
- Конфлікт і пов'язане з ним зростання нестабільності співвідносяться зі збільшенням обсягу конфіскацій у 2013–2014 рр., хоча наразі в рамках протидії незаконному розповсюдженню вдалося вилучити лише незначні обсяги нелегальної вогнепальної зброї.
- В Україні досі немає основного закону для регламентації виготовлення, придбання вогнепальної зброї та володіння нею; також немає центрального державного реєстру вогнепальної зброї в цивільного населення. Це ускладнює навіть розмежування законного й незаконного обігів вогнепальної зброї в країні, що, у свою чергу, заважає реалізувати заходи з контролю та блокування незаконних потоків зброї.

Вступ

У період із 2013 до 2016 року Україна пережила революцію, яка призвела до зміни влади в державі, виникнення міжнародного збройного конфлікту на сході країни, а також реальну загрозу повного краху економіки. Уряд усе ще відновлюється після революції, а нестабільний режим припинення вогню не дав змоги вирішити проблеми, що лежать в основі конфлікту на сході. Економічне становище залишається напруженим, а рівень небезпеки в країні високий. Хоча з 2014 року ситуація дещо покращилася, у 2010–2015 рр. в Україні спостерігався найвищий рівень насильницької смертності в Європі (Small Arms Survey, дату не вказано). За даними Генеральної прокуратури України (ГПУ) рівень убивств у країні у 2016 р. становив 13 на 100 000 осіб (ГПУ, дату не вказано).

Скорочення незаконних потоків стрілецької зброї визнано як важливу складову сталого розвитку. Завдання 16.4 Цілей сталого розвитку, прийнятих ООН у вересні 2015 р., зобов'язує держави скоротити незаконні потоки зброї до 2030 р. (ГА ООН, 2015).

Цей інформаційний документ є четвертим у серії публікацій, присвячених аналізу незаконних потоків зброї в окремих країнах. В основу документа покладено бесіди, проведені в Києві в серпні 2016 р., і результати кабінетних досліджень, зокрема вивчення загальнодоступних статистичних даних, а також даних про зброю та боєприпаси, конфісковані в Україні. На початку документа описано джерела незаконних потоків зброї в Україні та стан реалізації урядових планів або заходів із протидії цій проблемі. Далі розглядаються маршрути контрабанди зброї в країну та в межах її території, а також обговорюються ключові показники незаконних поставок зброї в період із 2010 до 2016 року (зокрема, вилучення зброї та боєприпасів і рівень убивств).

Торгівля зброєю в контексті

Значні запаси незареєстрованої стрілецької зброї¹ перебувають на руках цивільного населення України; за приблизними оцінками, її кількість може сягати 5 мільйонів одиниць.² Починаючи з 1991 р., джерелами незаконного обігу вогнепальної зброї

в країні залишаються витік внутрішніх запасів і транскордонна торгівля (ІА, дату не вказано). Військовий конфлікт на сході України не вщухає, у той час як організовані злочинні групи також добре озброєні. Показники вбивств та інших серйозних злочинів, вчинених із використанням вогнепальної зброї, різко зросли у 2014 р. у зв'язку з конфліктом на сході, хоча з 2015 р. спостерігаються тенденції до зменшення (ГПУ, дату не вказано).

Зусилля уряду, спрямовані на боротьбу з незаконними потоками зброї, розпорошені. Україна має неповну й суперечливу нормативно-правову базу з регулювання виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання вогнепальної зброї та володіння нею. Замість комплексного основного закону, ухваленого Верховною Радою, наявна правова база складається з розрізаних постанов, прийнятих різними органами, включно з основним регулюючим документом, що являє собою Інструкцію Міністерства внутрішніх справ від 1998 р.³ Депутати Верховної Ради та члени Кабінету Міністрів України в період із 1998 до 2014 р. подали в парламент 14 законопроектів, щоб вирішити цю проблему. Проте жодну з цих пропозицій не прийнято до сьогодні.⁴

Постанови Міністерства внутрішніх справ забороняють приватним особам володіти короткоствольною вогнепальною зброєю, зокрема пістолетами й компактними автоматичними пістолетами. Деяким категоріям громадян (наприклад, депутатам Верховної Ради, прокурорам, суддям і журналістам) дозволено володіти зброєю несмертельної дії. Громадянам у віці від 21 року дозволено володіти гладкоствольною зброєю (мисливські гладкоствольні рушниці), а з 25 років вони можуть отримати ліцензію на володіння нарізною зброєю (мисливські рушниці тощо), що підлягає державній реєстрації (Верховна Рада України, 1998). Кількість зброї, що може належати одній людині, не обмежується. Процес реєстрації обтяжливий, а ціни на продаж такої зброї встановлюються державою без урахування тенденцій ринку за межами України. У країні також немає єдиного державного або навіть регіонального реєстру вогнепальної зброї в цивільного населення. Наразі в рамках протидії незаконному розповсюдженню вдалося вилучити лише незначні обсяги нелегальної вогнепальної зброї.

З 2014 р. в кількох заявах офіційних представників сусідніх держав, а також у повідомленнях засобів масової інформації йшлося про те, що зброя з України потрапляє на світові чорні ринки.⁵ Однак достовірних доказів на підтвердження цих заяв немає, а кілька подібних повідомлень згодом спростовувалися.⁶ Співробітники Служби безпеки України (СБУ) і Державної прикордонної служби також відзначають, що станом на серпень 2016 р. сусідні та західноєвропейські держави не піднімали питання про потоки незаконної зброї з України через наявні канали співробітництва правоохоронних органів.⁷ Видимий нульовий або низький рівень відтоку зброї через кордони може пояснюватися значним внутрішнім попитом на стрілецьку зброю через постійну напруженість на сході України та інші ризики для безпеки. Водночас внутрішній нелегальний ринок зброї в Україні залишається проблемою для інших країн регіону й вимагає пильного спостереження.

Джерела незаконних потоків зброї

В Україні існують два основні джерела незаконного постачання стрілецької зброї та боєприпасів: перепродаж внутрішніх запасів і транскордонна торгівля.

Внутрішні джерела

Особисті запаси цивільного населення

Відсутність чіткої правової регламентації володіння вогнепальною зброєю⁸ в Україні призводить до того, що межа між законним і незаконним володінням інколи розмита. Багато видів зброї в Україні, які раніше вважалися легальними, тепер із ряду причин перейшли до категорії «нелегальних». Наприклад, гладкоствольна й нарізна вогнепальна зброя (переважно мисливська) може перейти з легального володіння в категорію нелегальної після передачі права власності (у порядку дарування, заповіту або іншим подібним чином). Це може бути результатом обтяжливого або непослідовного застосування регламентів, а також відсутності чітких правил і процедур для створення та ведення вичерпного центрального

реєстру.⁹ Іншим прикладом є перероблена зброя – легально доступна деактивована, макетна або охолощена вогнепальна зброя, модифікована для використання з бойовими набоями.¹⁰ До типів зброї, які можна переробити на повнофункціональну, але незаконну ручну вогнепальну зброю, належить стартовий пістолет Zoraki 914S, який у великій кількості імпортується з Туреччини й доступний в Україні приблизно за 100 євро (105 дол. США).¹¹ Нарешті, зброя, знайдена в місцях битв Другої світової війни, які відбувалися на території України, реставрується й виставляється на продаж так званими «чорними копачами» (МояВінниця, 2011).

Державні запаси

Після розпаду Радянського Союзу й подальшого виведення Західної групи військ зі Східної Європи в Україні виникли безпрецедентні проблеми з регулюванням обігу зброї та боєприпасів. Радянські військові залишили після себе велику кількість стрілецької зброї, легких озброєнь і відповідних боєприпасів, значна частина яких не мала належного (у деяких випадках будь-якого) інвентарного контролю та обліку.¹² У 1992 р. на військових складах в Україні перебувало близько 7,1 млн одиниць стрілецької зброї й легких озброєнь. До 2007 р. цей загальний показник зменшився до 6,2 млн одиниць (Центр Разумкова, 2005; Griffiths і Karp, 2008, с. 208). Хоча офіційні особи пояснювали таке скорочення знищенням і санкціонованими продажами, у доповідях також зазначається, що деякі види зброї було спрямовано в зони конфлікту, і підкреслюється ризик потрапляння цієї зброї на місцевий чорний ринок.¹³

Після початку конфлікту на сході України в 2014 р. окремі особи та їх групи по обидві сторони протистояння розграбували частину складів зброї та боєприпасів СБУ, міністерств внутрішніх справ і оборони.¹⁴ Розграбовані склади та арсенали розташовувалися в західній і, особливо, східній Україні, а також у Криму.¹⁵ У зоні так званої антитерористичної операції (АТО) на сході країни перші добровольчі батальйони, які підтримували уряд, також прибували на фронт із власною зброєю – зазвичай легально придбаними цивільними версіями гвинтівок типу АК або мисливськими

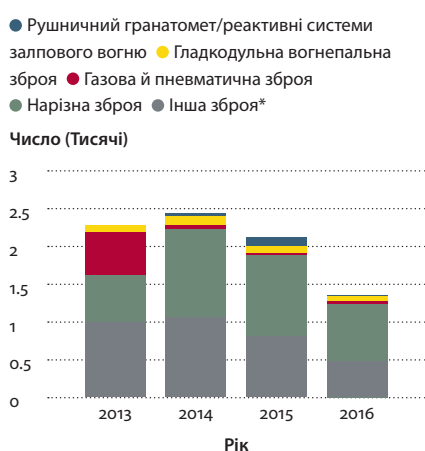
рушницями. Більшість із цих батальйонів згодом було зареєстровано й оснащено міністерствами оборони та внутрішніх справ України (Piper і Karazy, 2015). Попервах погано оснащені нерегулярні військові формування з обох сторін отримували дедалі значніший доступ до широкого асортименту військової техніки, включно з повним спектром стрілецької зброї та легких озброєнь (Ferguson і Jenzen-Jones, 2014).

За оцінками офіційних осіб за період із 2013 до 2015 р. було розграбовано або втрачено щонайменше 300 000 одиниць стрілецької зброї й легких озброєнь, із них 200 000 одиниць втрачено переважно в зоні АТО, і ще 100 000 – у Криму.¹⁶ Повідомляється, що з цієї кількості одиниць зброї знайдено лише 4000.¹⁷ У результаті після двох років бойових дій на сході кількість незаконної стрілецької зброї в регіоні різко зросла. Зброя зі східної України стає важливим джерелом поставок для чорного ринку¹⁸ в інших частинах країни, де ціни на неї, як повідомляється, вищі, ніж у зоні АТО.¹⁹

Закордонні джерела

Незаконна вогнепальна зброя надходить із кількох джерел за межами України. До протистояння 2014–2016 рр. у період від 1990-х рр. до 2013 р. розвитку ринку тіньової торгівлі зброєю в Україні, а також поширенню незаконного володіння нею сприяли збройні конфлікти в інших частинах регіону. Наприклад, конфлікти

Рисунок 1 Стрілецька зброя й легкі озброєння, вилучені українськими органами

Примітка: * Українські урядові органи не надали додаткового розрізнення для категорії «Інша вогнепальна зброя», але до неї включено, серед іншого, пістолети та зброю кустарного виробництва. Джерело: ГПУ (дату не вказано)

1992 р. як у колишній Югославії, так і в Молдові створили популярний торговий маршрут для нелегальної зброї, збільшили кількість і розширили асортимент доступної в Україні зброї. Маршрут із Придністров'я через Одесу був основним торговим маршрутом, що використовувався для постачання зброї в Україну та інші країни Співдружності Незалежних Держав (Сибірцев, 2015). Подібним чином протягом першого десятиліття XXI ст. чеченські злочинці, які контролювали бізнес в Одесі, Донецьку та Чернівцях (а також прилеглих до цих міст районах), імпортували зброю із зон конфліктів у Чечні.²⁰

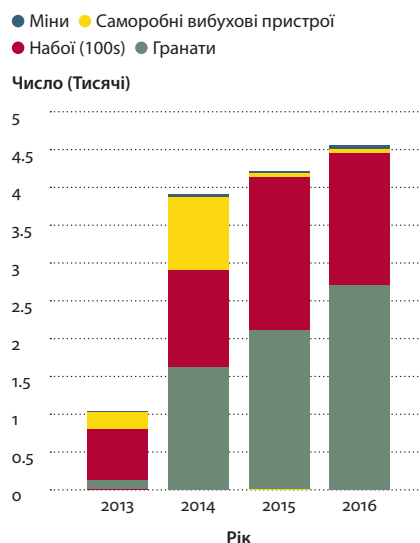
Від початку конфлікту в Україні в регулярних звітах і заявах офіційних осіб України та Заходу стверджувалося, що Російська Федерація надає допомогу військам на сході, включно з поставками зброї.²¹ Офіційні представники Російської Федерації послідовно заперечують ці заяви.²² Подібність українських запасів і запасів інших країн колишнього Радянського Союзу ускладнює доказову ідентифікацію зброї, яка могла ввезитися в країну незаконним шляхом. Однак у конфлікті використовуються певні конкретні моделі зброї (зокрема великокаліберні снайперські гвинтівки, ракетні установки й переносні зенітно-ракетні комплекси (ПЗРК)), про наявність яких в Україні раніше не було відомо і які, найімовірніше, надійшли з іноземних джерел, зокрема через неконтрольовані ділянки кордону на сході України (Ferguson і Jenzen-Jones, 2014, с. 84).

Варто також відзначити ринок компонентів і деталей стрілецької зброї (ствольні коробки, стволи, магазини тощо). Такі предмети імпортуються з-за кордону або є деталями зброї, розібраної в Україні. Окремі особи використовують ці предмети для переробки деактивованої зброї або навіть збирання нової (СБУ, 2017). Придбання або передача частин зброї не є незаконною в Україні й не вимагає ліцензії. Через відсутність законодавчих обмежень торгівлю такими деталями й компонентами дуже важко зупинити.²³

Дослідження незаконних потоків зброї

Як уже зазначалося в дослідженні Small Arms Survey,²⁴ оцінювання незаконних потоків зброї викликає

Рисунок 2 Боєприпаси й вибухові пристрої, вилучені українськими органами влади, 2013–2016 рр.

Джерело: ГПУ (дату не вказано)

значні труднощі в будь-якому контексті. Проте ряд методів дає змогу більше дізнатися про масштаби проблеми, проаналізувати поточну динаміку й спрогнозувати подальший розвиток ситуації. До них належать збір даних про вилучення зброї та боєприпасів, аналіз якісних даних про вилучення зброї, наведених в офіційних прес-релізах, а також відстеження показників убивств із застосуванням вогнепальної зброї.

Дані про вилучення

Кількість зброї, вилученої в Україні з 2013 р., коливається від 1000 до 2500 одиниць стрілецької зброї й легких озброєнь на рік (див. рис. 1). Зрозуміло, що це число становить лиш незначну частку від незаконної зброї, що перебуває в обігу в країні.

Опубліковані ГПУ зведені статистичні дані про зброю, вилучену у зв'язку з порушеннями застосованих положень, містять тільки сукупні показники для широких типологічних категорій зброї. Органи влади відносять певну інформацію до секретної (непублічної), як-от запити про розшук, передані іноземним урядам, або відомості про факти нелегальної переробки «деактивованої» зброї.

Однак загальнодоступні зведені дані про вилучення дають змогу встановити деякі основні загальні тенденції. На рисунку 1 зафіксовано лиш незначне зростання загальної

кількості стрілецької зброї та легких озброєнь, вилучених у 2013–2014 рр. При цьому загальний показник вилучення скоротився у 2015 і 2016 рр. Ця тенденція стосується основних категорій вогнепальної зброї, як-от рушниць. Хоча їх загальна кількість відносно невелика, конфісковані гранатомети й реактивні системи залпового вогню фігурують у звітах лише після 2014 р., особливо у 2015 р., у розпал конфлікту на сході.

З іншого боку, кількість вилучених боєприпасів і вибухових пристроїв значно збільшилась у 2014 р. Ця тенденція збереглася в 2015–2016 рр. (див. рис. 2). Це можна пояснити збільшенням кількості вилучених гранат, частка яких серед конфіскованих предметів стабільно зростала в період між 2014 і 2016 роками. Нарешті, дані про вилучення вибухових матеріалів (виражені в кілограмах) указують на іншу тенденцію: конфіскована кількість зменшилася наполовину в 2014 р., продовжувала зменшуватися в 2015 р., а потім продемонструвала значне збільшення в 2016 р.²⁵ Ці тенденції не обов'язково свідчать про збільшення масштабів торгівлі: можливо, органи влади посилили заходи протидії поставкам гранат і вибухових речовин.

Якісні дані з офіційних прес-релізів

На національному рівні загалом інформативно повідомляється про нові факти вилучення гранат і деяких видів легких озброєнь під час конфлікту на сході. Проте в цих повідомленнях не деталізуються відомості про наявні в обігу конкретні нетипові моделі та їх можливе походження. З цього огляду офіційні прес-релізи про вилучення зброї в Україні є цінним додатковим джерелом інформації про незаконний обіг озброєнь. Хоча не можна беззаперечно стверджувати, що такі офіційні прес-релізи надають повну інформацію про всі заходи з вилучення зброї, вжиті в країні,²⁶ число задокументованих випадків може бути значним. Наприклад, попередній аналіз офіційних повідомлень, опублікованих Прикордонною службою та СБУ в період із 2013 р. до серпня 2016 р., свідчить про понад 770 операцій із вилучення. Зокрема, було конфісковано понад 1600 одиниць стрілецької зброї, 1,5 млн набоїв для стрілецької зброї, 5000 ручних гранат, 20 ПЗРК і 900 ручних протитанкових гранатометів (Brehm і Shumska, 2016). Також часто надається інформація про тип, калібр і марку вилученого озброєння; дату, причину та обсяг конфіскації; причетних осіб чи

злочинні групи. Іноді також надаються фотографії, що можуть містити додаткову інформацію, як-от про маркування на зброї та боєприпасах.

Хоча інформація про джерело й пункт призначення зброї часто відсутня або часткова, дані вказують на те, що більшість операцій із вилучення було проведено в Донецькій і Луганській областях.²⁷ Високі показники також мають Дніпропетровськ, Київ, Одеса, Суми та Харків. Отже, систематичний моніторинг і аналіз цих даних дає змогу виявити додаткові тенденції та схеми незаконної торгівлі зброєю, які можуть доповнювати зведені на національному рівні статистичні дані. Подальше та повніше публічне звітування з боку державних органів, зокрема, наприклад, більш систематична публікація зображень і маркування зброї, дали б змогу провести результативніший аналіз і точніше виявити закономірності у сфері торгівлі зброєю.

Убивства, вчинені з використанням вогнепальної зброї

Кінцева міра успіху політики протидії незаконним потокам зброї – це значне скорочення кількості випадків збройного насильства (Alvazzi del Frate і De Martino, 2016). Статистика Управління ООН із наркотиків і злочинності вказує на явну тенденцію до зниження рівня вбивств в Україні з 2003 до 2010 року (див. рис. 3).

Тенденція до зниження числа вбивств змінила напрямок на протилежний із 2012–2014 рр. За свідченнями ГПУ (дату не вказано) кількість убивств практично подвоїлася у 2014 р. (11 466) порівняно з 2013 р. (5861), після чого показники почали зменшуватися до 8224 у 2015 р. і до 5992 в 2016 р. Схоже, у статистику вбивств за 2014 р. включено бойові втрати внаслідок конфлікту на сході України, який класифікується урядом не як збройний конфлікт, а як антитерористична операція. Дані про вбивства від ГПУ за 2013–2016 рр. практично повністю збігаються із сумарними оцінками випадків насильницької смерті (втрати внаслідок конфлікту та вбивства) в Україні за той самий період від організації Small Arms Survey (ГПУ, дату не вказано; Small Arms Survey, дату не вказано; див. рис. 3).

Дані щодо пропорційної частки вбивств, вчинених із використанням вогнепальної зброї, неповні. ГПУ надає дані тільки про умисні вбивства, вчинені

Рисунок 3 Випадки насильницької смерті й кримінальні правопорушення, вчинені з використанням вогнепальної зброї в Україні, 2003–2016 рр.

Примітка: Випадки насильницької смерті включають як убивства, так і загибелі внаслідок конфлікту.

Джерела: УНЗ ООН (дату не вказано); ГПУ (дату не вказано); Small Arms Survey (дату не вказано)

з використанням вогнепальної зброї, які становлять мізерну частку всіх убивств, зареєстрованих в Україні (1% у 2013 р. і менше 2% у 2016 р.) (ГПУ, дату не вказано). Тому через обмеженість даних наразі не можна використати показник частки вбивств, вчинених із використанням вогнепальної зброї, як індикатор інтенсивності потоків незаконної зброї в Україні.

Однак нам доступні статистичні дані про кримінальні правопорушення, вчинені з використанням вогнепальної зброї. Ці показники різко зросли з 2013 (761) до 2014 р. (2523), після чого спостерігався спад у 2015 р. (1526) і 2016 р. (579) (ГПУ, дату не вказано). Динаміка, що спостерігалася протягом 2013–2016 рр., загалом відповідає тенденціям щодо загальної кількості вбивств (рис. 3) і вилучення стрілецької зброї та легких озброєнь (рис. 1). Натомість обсяги вилучених боєприпасів і вибухових речовин продовжували збільшуватись у 2015–2016 рр. (див. рис. 2).

Висновок

На сьогодні в Україні немає центрального реєстру вогнепальної зброї, а також комплексної й сучасної системи ліцензування. З огляду на довготривалу нездатність парламенту ухвалити законодавство щодо вогнепальної зброї, що допомогло б надолужити зазначені вище упущення, описана ситуація, імовірно, не зміниться. За таких обставин складно навіть розмежувати законний і незаконний обіги вогнепальної зброї в країні, що, у свою чергу, заважає реалізовувати заходи з контролю незаконних потоків.

Хоча оцінити кількість одиниць незаконної стрілецької зброї в Україні не просто, зброя масово використовується в зоні конфлікту на сході та неконтрольовано виводиться звідти. Кількість незаконної вогнепальної зброї в обігу також є значною. Конфлікт на сході та загальне зростання нестабільності співвідносяться зі збільшенням обсягу конфіскацій у 2013–2014 рр. У подальший період 2015–2016 рр. зниження певних показників (як-от обсягів конфіскації стрілецької зброї й легких озброєнь, кількості насильницьких смертей і злочинів, вчинених із використанням вогнепальної зброї) указує на поліпшення ситуації. З іншого боку, обсяг вилучень боєприпасів і вибухових пристроїв

продовжував зростати в період з 2014 до 2016 р., а обсяг вилучень вибухових речовин значно збільшився в період між 2015 і 2016 рр. Ці суперечливі тенденції свідчать про складну ситуацію, хоча розглянутий період занадто короткий, а кількість вилученого озброєння занижка, щоб робити категоричні висновки. Більш системний аналіз тенденцій у сфері вилучення боєприпасів і вибухових речовин у порівнянні з показниками конфіскації зброї та рівнями збройного насильства може краще прояснити ситуацію й допомогти в організації контролю за незаконним обігом зброї.

Щоб вирішити проблему незаконного розповсюдження стрілецької зброї в Україні, уряд може вжити таких заходів: ухвалення Верховною Радою довгоочікуваних законодавчих ініціатив, проведення поточних реформ у Міністерстві внутрішніх справ, поліпшення співпраці між відповідними відомствами (МВС, СБУ, Прикордонною службою, Міністерством оборони та Митницею) і розширення співробітництва із сусідніми країнами. Без таких заходів інтенсивність і структура незаконних потоків зброї в Україні, як і раніше, важко піддаватимуться контролю й скороченню, що завдаватиме шкоди національній безпеці й безпеці українських громадян. ●

Примітка

- 1 У цьому документі термін «стрілецька зброя» позначає як стрілецьку зброю, так і легкі озброєння. Термін «стрілецька зброя та легкі озброєння» використовується тільки в тому випадку, якщо він уживається у відповідних джерелах.
- 2 За оцінками на момент укладання цього документа додатково до зареєстрованих 2 млн одиниць законної вогнепальної зброї (Верховна Рада України, 2014) в Україні наявні 2–3 млн одиниць незареєстрованої вогнепальної зброї, хоча навіть ці припущення можуть бути заниженими (на основі бесід автора з експертами та державними службовцями, Київ, 15–20 серпня 2016 р.). За даними інших джерел кількість одиниць незареєстрованої вогнепальної зброї, що циркулює в країні, може сягати 5 млн (Karmanau, 2016 р.).
- 3 21 серпня 1998 р. оприлюднено основний відповідний підзаконний акт – Інструкцію № 622 Міністерства внутрішніх справ (див. Верховна Рада України, 1998).
- 4 Проект законів «Про зброю», подані до Верховної Ради: № 1032 від 13 травня 1998 р.; № 1032-1 від 26 травня 1998 р.; № 1032-2 від 10 листопада 1998 р.; № 1032-3 від 6

- липня 2000 р.; № 1032-д від 5 березня 2002 р.; № 1171-1 від 2 жовтня 2002 р.; № 1171 від 22 листопада 2002 р.; № 1171-А від 29 жовтня 2003 р.; № 1171-2 від 8 жовтня 2003 р.; № 3069 від 22 серпня 2008 р.; № 2105 від 9 лютого 2009 р.; № 0885 від 12 грудня 2012 р.; № 1135 від 1 грудня 2014 р.; № 1135-1 від 10 грудня 2014 р. (Верховна Рада України, 1994–2017 рр.). Прийняття окремих запропонованих законопроектів було заблоковано через брак консенсусу щодо того, чи слід дозволити цивільним особам володіти короткоствольною зброєю. Організації громадянського суспільства повідомляють, що Міністерство внутрішніх справ також не вирішило питання, пов'язані з ліцензуванням, реєстрацією та статусом озброєної охорони на службі в приватних підприємствах (на основі бесід автора з експертами та державними службовцями, Київ, 15–20 серпня 2016 р.).
- 5 Див., наприклад, Al-Qatari (2015); Prentice і Zverev (2016); Ramsay (2016).
 - 6 Див., наприклад, Міністерство оборони України (2015); Grigoras Butu (2016); портал Tut.by (2016).
 - 7 Бесіди автора зі співробітниками СБУ та Державної прикордонної служби, Київ, 15–20 серпня 2016 р.
 - 8 У цьому документі вираз «володіння вогнепальною зброєю» охоплює придбання, зберігання, перевезення, носіння та використання вогнепальної зброї.
 - 9 Бесіди автора зі співробітниками Національної поліції України (НПУ) і СБУ, а також власниками зброї (Київ, 15–20 серпня 2016 р.).
 - 10 Бесіди автора зі співробітниками НПУ (Київ, 15–20 серпня 2016 р.).
 - 11 Приклади стартових пістолетів Zoraki, доступних для придбання в Україні, див. на сайті Prom.ua (дату не вказано). Щоб докладніше дізнатися про переробку охолощеної зброї, див. King (2015).
 - 12 Бесіди автора зі співробітниками Міністерства оборони та СБУ (Київ, 15–20 серпня 2016 р.).
 - 13 Див. Polyakov (2003); Small Arms Survey (2001); Holtom (2011).
 - 14 Див., наприклад, Lister (2014); Prentice і Zverev (2016).
 - 15 Бесіди автора зі співробітниками НПУ (Київ, 15–20 серпня 2016 р.).
 - 16 Бесіди автора зі співробітниками НПУ (Київ, 15–20 серпня 2016 р.). У загальний підрахунок для Криму не включено невідому кількість зброї, що зберігалася на великій базі в Севастополі.
 - 17 Бесіди автора зі співробітниками НПУ (Київ, 15–20 серпня 2016 р.).
 - 18 Повідомляється, що демобілізовані солдати, повертаючись додому, привозять із собою зброю як «воєнні сувеніри» (Шрамович, 2017).
 - 19 ЗМІ повідомляють про такі розцінки на зброю в зоні АТО: 7000–8000 грн (265–300 дол. США) за стандартний АК-74, 15 000

- грн (570 дол. США) за АКС-74У, 5000–10 000 грн (190–380 дол. США) за пістолети ПМ і ТТ та 400–600 грн (15–22 дол. США) за ручну гранату (Шрамович, 2017; бесіди автора зі співробітниками правоохоронних органів і цивільними експертами, Київ, 15–20 серпня 2016 р.).
- 20 Як приклад можна навести факти вилучення пістолетів-кулеметів «Борз» чеченського виробництва, які дійшли до України в першому десятилітті XXI ст. під час чеченських воєн (портал Zbroya.info, 2013).
- 21 Див., наприклад, звіт ICG (2014, с. 12–15); портал VOA News (2014); Рішення Загального суду ЄС (2017).
- 22 Див., наприклад, Dragosei і Valentino (2016); Lister (2014).
- 23 Бесіди автора зі співробітниками НПУ (Київ, 15–20 серпня 2016 р.).
- 24 Див. Carlson (2016); Nowak (2016); de Tessières (2017).
- 25 Округлена кількість вилучених вибухових матеріалів у 2013 р. становила 3500 кг, у 2014 – 1700 кг, у 2015 – 1300 кг і в 2016 – 5800 кг.
- 26 Імовірно, державні агентства публікують прес-релізи не про всі операції з вилучення, а зосереджуються на наймасштабніших операціях. Також можливо, що частину згаданої в повідомленнях конфіскованої зброї згодом було визнано законною та вилучено зі статистики конфіскації.
- 27 Область – основна адміністративно-територіальна одиниця в Україні.
- Загальний суд ЄС (Європейського Союзу). 2017. Прес-реліз № 6/17. 25 січня.
- Міністерство оборони України. 2015. 'Accusation of Ukraine of Supplying ISIL Terrorists with Weapons Is Groundless.' 20 листопада.
- МояВінниця. 2011. У чорного винницького археолога обнаружили «колекцію» озброєння [російською мовою]. 31 жовтня.
- СБУ (Служба Безпеки України). 2017. СБУ перекрыла потужний канал контрабанди стрілецької зброї [українською мовою]. 9 березня.
- Сибірцев, Олександр. 2015. Как менялся рынок оружия Одессы. Часть третья: от перестройки и «лихих 90-х» до войны на востоке [російською мовою]. Dumskaya.net. 24 грудня.
- УНЗ ООН (Управління ООН із наркотиків і злочинності), дату не вказано. *Homicide Counts and Rates, Time Series 2000–2012*. Звіт бази даних. Переглянуто 24 листопада.
- Центр Разумкова. 2005. Запаси боєприпасів, стрілецької зброї і легких озброєнь в Україні: ризики та виклики [українською мовою]. Аналітична доповідь «Національна безпека і оборона», № 2 (62). Київ: Український центр економічних і політичних досліджень.
- Шрамович, В'ячеслав. 2017. Черный рынок оружия в Украине: где, сколько и почему [російською мовою]. BBC Україна. 27 січня.
- Al-Qatari, Hussain. 2015. 'Kuwait Disrupts Extremist Cell Supporting the Islamic State.' Associated Press. 19 листопада.
- Alvazzi del Frate, Anna і Luigi de Martino. 2016. *A New Development Agenda: Bridging the Development–Security Divide*. Аналітична записка № 58. Женева: Small Arms Survey.
- Brehm, Jeff і Olena Shumska. 2016. *Analysis of Ukrainian Border Guard and SBU Arms Seizures Press Releases*. Неопублікований довідковий матеріал. Женева: Small Arms Survey.
- Carlson, Christopher. 2016. *Measuring Illicit Arms Flows: Somalia*. Аналітична записка № 61. Женева: Small Arms Survey. Жовтень.
- Dragosei, Fabrizio та Paolo Valentino. 2016. 'Russian Foreign Minister Lavrov: "Ready to Do Our Part to Guarantee Stability between Russia and the US"' Corriere Della Sera. 1 грудня.
- Ferguson, Jonathan і N.R. Jenzen-Jones. 2014. *Raising Red Flags: An Examination of Arms & Munitions in the Ongoing Conflict in Ukraine, 2014*. Аналітичний звіт № 3. Перт: Armament Research Services.
- Griffiths, Hugh та Aaron Karp. 2008. 'Ukraine: Coping with Post-Soviet Legacies.' *Contemporary Security Policy*, випуск 29, № 1, с. 202–228.
- Grigoras Butu, Alina. 2016. 'Romanian Authorities: Weapons Presented by Sky News Are Hunting Guns. Romanian Embassy in London Notifies UK Foreign Ministry.' *Romania Journal*. 9 серпня.
- Holtom, Paul. 2011. *Ukrainian Arms Supplies to Sub-Saharan Africa*. Довідкова публікація SIPRI. Лютий.
- IA (International Alert). дату не вказано. 'Small Arms Control in Ukraine.' Лондон: International Alert.
- International Crisis Group (ICG). 2014. *Eastern Ukraine: A Dangerous Winter*. Звіт щодо ситуації в Європі № 235. Брюссель: ICG. 18 грудня.
- Karmanau, Yuras. 2016. 'War Turns Ukraine into "Supermarket" for Illegal Weapons.' Associated Press. 6 серпня.
- King, Benjamin. 2015. *From Replica to Real: An Introduction to Firearms Conversions*. Огляд проблеми № 10. Женева: Small Arms Survey. Лютий.
- Lister, Tim. 2014. 'How Rebels in Ukraine Built up an Arsenal Capable of Reaching the Skies.' CNN. 20 липня.
- Nowak, Mathias. 2016. *Measuring Illicit Arms Flows: Honduras*. Аналітична записка № 62. Женева: Small Arms Survey. Листопад.
- Polyakov, Leonid. 2003. *Managing the Challenge of Illegal Arms Transfers*. Сурпей: Conflict Studies Research Centre and Defence Academy of the United Kingdom.
- Piper, Elizabeth і Sergiy Karazy. 2015. 'Special Report: Ukraine Struggles to Control Maverick Battalions.' Reuters. 29 липня.
- Prentice, Alessandra та Anton Zverev. 2016. 'Ukraine, after War, Becomes a Trove for Black Market Arms Trade.' Reuters. 25 липня.
- Prom.ua. дату не вказано. Пістолет зоракі в Україні [російською мовою]. Переглянуто 24 листопада 2016 р.
- Ramsay, Stuart. 2016. 'Gang Selling AK-47s "Bound for Western Europe"' Sky News. 7 серпня.
- Small Arms Survey. 2001. 'Crime, Conflict, Corruption: Global Illicit Small Arms Transfers.' У публікації *Small Arms Survey 2001: Profiling the Problem*. Оксфорд: Oxford University Press, с. 164–195.
- , дату не вказано. 'The Small Arms Survey Database on Violent Deaths.' Переглянуто в січні 2017 р.
- de Tessières, Savannah. 2017. *Measuring Illicit Arms Flows: Niger*. Короткий інформаційний документ. Женева: Small Arms Survey. Лютий.
- Tut.By. 2016. Госпрогранслужбы Украины и Беларуси прокомментировали заявление о возросших потоках оружия [російською мовою]. 18 листопада.
- VOA News. 2014. 'NATO Commander "Concerned" by Flow of Weapons into E. Ukraine.' 11 листопада.
- Zbroya.info. 2013. Особливості національного доморобного виробництва зброї [українською мовою]. Веб-сайт Української асоціації власників зброї. 8 листопада.

Щоб докладніше дізнатися про незаконну торгівлю зброєю, відвідайте веб-сайт Глобального партнерства з питань стрілецької зброї: www.smallarmssurvey.org/salw.

Про організацію Small Arms Survey

Small Arms Survey – глобальний центр передового досвіду, діяльність якого спрямована на формування об'єктивних, заснованих на фактичних даних стратегічних знань про всі аспекти стрілецької зброї та збройного насильства. Це основне міжнародне джерело знань, інформації та аналітики з питань стрілецької зброї та збройного насильства, до якого звертаються уряди, політичні керівники, дослідники й громадські діячі. Центр розміщений у Женеві (Швейцарія), при Інституті міжнародних відносин і розвитку.

В організації працюють міжнародні спеціалісти з питань досліджень у сфері безпеки та розвитку, політології, права, економіки, соціології та кримінології. Центр також співпрацює з мережею дослідників, партнерських установ, неурядових організацій і урядів у більш ніж 50 країнах.

Щоб отримати докладнішу інформацію, відвідайте веб-сайт:
www.smallarmssurvey.org.

Контактні дані

Small Arms Survey
Maison de la Paix
Chemin Eugène-Rigot 2E
1202 Geneva
Switzerland

t +41 22 908 5777

f +41 22 732 2738

e info@smallarmssurvey.org

Стежте за дописами
Small Arms Survey

 www.facebook.com/SmallArmsSurvey

 www.twitter.com/SmallArmsSurvey

 www.smallarmssurvey.org/multimedia

Публікація Small Arms Survey за підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини.

Federal Foreign Office